

УДК 37.0+316.7

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ГОЛОВНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ
INFORMATION TECHNOLOGIES
AS MAIN CHALLENGE OF CONTEMPORANEITY**

Симоненко С. П.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, історії та політології, Одеський
національний економічний університет (Одеса,
Україна), e-mail: si39mon@ukr.net

Symonenko S. P.,
candidate of philosophical science, associate
professor Department of Philosophy, History and
Political Science, Odessa National University of
Economics (Odessa, Ukraine), e-mail:
si39mon@ukr.net

Досліджується вплив інформаційних і комунікаційних технологій на соціокультурні процеси. Показано, що стаючи субстанціональною основою соціально-економічних взаємодій, інформація породжує новий тип інтелекту, у формуванні котрого традиційна антропоцентрична модель знання, як ціннісно забарвлені та систематизовані уявлення про світ, втрачає своє значення, поступаючись місцем інформаційній моделі знання.

Наголошується, що така модель обумовлює фрагментарно-мозаїчний характер картини світу, підміняє його віртуально-цифровою емуляцією, переформатовує під себе сенси буття людини, її діяльності, істини, поглиблює рівень деградації та відчуження людської сутності. Робиться висновок, що сучасна інформаційна культура морально та світоглядно дезорієнтує людину, породжує анонімну колективність, позбавляє її суб'єктності у взаємодіях зі світом.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація та знання, антропоцентрична модель знання, інформаційна модель знання, штучний інтелект, операційне мислення.

Influence of information and of communication technologies is investigated on sociocultural processes. It is shown, that information becomes substance basis of socio-economic interaction and generates the new type of intellect, in forming of that the traditional anthropocentric model of knowledge, as the systematized and valued painted ideas about the world, loses its meaning and replaced by the informative model of knowledge.

It is marked, that such model generates a fragmentary-tesselated character of the world picture, substitutes it by its virtually-digital emulation, reformat under itself senses of existence of man, his activity, truth, deepens the level of degradation and alienation of human essence. Drawn conclusion, that modern informative culture causes moral and world view disorientation of man, generates an anonymous collectivity, deprives a person of subjectivity in his co-operating with the world.

Keywords: informative society, information and knowledge, anthropocentric model of knowledge, informative model of knowledge, artificial intelligence, operating thinking.

Неухильне зростання ролі науки, інформації та інформативних технологій, починаючи з останньої чверті ХХ століття, призвело до появи соціальної реальності, котра в соціальних та гуманітарних науках отримала назву «інформаційне суспільство». Даний теоретичний конструкт за своїм змістом є генетично близьким до теорії постіндустріального суспільства. Деякі дослідники (Масуда, Ф. Махлуп, О. Тоффлер) взагалі схильні глумачити концепцію інформаційного суспільства як еволюційне продовження індустріального суспільства. Ці дві теорії можна також розглядати як точки зору, котрі розкривають, характеризують один і той же процес, проте з дещо різних соціокультурних та ціннісних парадигм: західної та азійської.

Наріжним каменем концепції постіндустріалізму, як відомо, є положення про три якісно відмінні

стани суспільства в його історії: доіндустріальне суспільство, що базується на взаємодії людини з природою, або сільськогосподарська цивілізація (стародавня Індія, Китай, Греція, Рим середньовіччя та ін.); індустріальне суспільство, котре завдяки промисловій революції, розпочатій в Західній Європі у XVII–XVIII ст., стає індустріальною цивілізацією; постіндустріальне суспільство, виробничими ресурсами та рушійними силами котрого стають переважно інформаційні технології, знання та інтелект [6, с. 158].

В свою чергу, введення в науковий обіг терміну «інформаційне суспільство» пов'язується з іменами японських вчених Ю. Хаяші та Й. Масуди і датується серединою 1960–х років. У їхніх численних доповідях та звітах, адресованих японському уряду, інформаційне суспільство поставало таким, де комп'ютеризація не тільки надасть кожному члену суспільства необмежений доступ до надійних джерел інформації, а й позбавить його від рутинної праці, стане запорукою високого рівня автоматизації виробництва тощо.

Нова картина світу у її остаточному вигляді, на думку її теоретиків, характеризуватиметься наступними рисами: домінування сфери послуг та індустрії відчуттів та вражень в економіці; символічний характер споживання; ототожнення інформації зі знанням; перетворення науки та університету серед суспільних інститутів у визначальні чинники суспільного життя; поява нового синтетичного способу діяльності людини, в якому буде переважати творчість тощо. Останнє положення, вочевидь, повинно було стати найбільшим досягненням нової формації, котре в поєднанні з перспективою становлення вільного громадянського суспільства, соціально-економічним підґрунтям котрого стане «об'єднання всіх типів капіталу; суспільного, індивідуального та орієнтованого на знання, ...втїлить принцип синергії та громадської користі» [3, с. 38–39].

Сьогодні, однак, цілком очевидним є те, що ні інформаційне, ні постіндустріальне суспільства у тому вигляді, у котрому його уявляли їх «класики» не тільки не відбулись, хоча й багато з того що вони пророкували дійсно має місце: домінування долі послуг у ВВП розвинутих економік, тотальна комп'ютеризація та комунікація тощо. В принципі, вони і не могли відбутись. І насамперед тому, що вказані концепції були виписані виключно в термінах економіки. Інформаційного суспільства, зокрема, в початковому вигляді розроблялась насамперед для вирішення задач економічного розвитку Японії і носила переважно прикладний характер. На цьому тлі розмови про істотний прогрес в гармонізації людських стосунків, подолання всіляких форм соціального відчуження вже навіть на час появи даних теорій виглядали дещо утопічними. Сучасне суспільство стикається з тими ж соціальними проблемами, що й суспільство індустріальне з тією лише різницею, що інформаційний чинник, котрий додається зараз до системи соціальних відносин, суттєво

їх ускладнює, а разом з ними і всю соціальну організацію як таку.

А головне, всупереч сподіванням футурологів, учений не став у ньому центральною фігурою, так саме як і університет або якась інша форма інституалізованого знання не стала завдяки своїй ролі джерела інновацій та знання центральним суспільним інститутом.

Та схоже на те, що університети навіть в доволі осяжному майбутньому не зможуть відігравати ту ролі, котру їм напроорокували класики нового суспільства. Сьогодні соціальна та культурна сфери продовжують знаходитись в тіні економіки і найважливіші рішення стосовно її зростання, збалансованості якщо і базуються на наукових дослідженнях та рекомендаціях, то лише в тій мірі, у якій це відповідає інтересам бізнесових кіл.

Економічний детермінізм теоретиків-футурологів, очевидно, є відповіддю і на те, чому вони не побачили принципової різниці між знанням та інформацією. Визнаючи домінування над емпіризмом теоретичного знання, під останнім вони розуміють максимально наближене до об'єкту пізнання, кодифіковане в абстрактних системах символів знання, котре варто використовувати для інтерпретації мінливих форм досвіду [5, с. 20]. В такого роду знанні нічого не повинно бути зайвого, недоцільного з точки зору пошуку найкоротшого шляху до вирішення поставлених задач.

Як наслідок, – в науковому дискурсі все менш помітною стає місце та значення людини а сучасна модель знання успішно позбавляється релігійної, морально-етичної, метафізичної проблематики. Саме на таку модель знання орієнтується сучасна інтелектуальна еліта, котра завдяки володінню головним капіталом сучасності – інформацією, в процесі інтеграції у структуру соціально-економічних зв'язків претендує на роль нового правлячого класу, витісняючи старий клас капіталістів як власників засобів виробництва.

Такий новий правлячий клас О. Бард та Я. Зодерквіст називають – NETократами. Відповідно, замість пролетаріату, котрий існував раніше, приходить новий клас споживачів – консьюметаріат. На самореалізацію консьюметаріата та пошук усього істинного нетократи дивляться як на пережиток минулого. У пересічного індивіда вони готові культивувати лише здатність до разової та своєчасної дії, котра полягатиме у кваліфікованій реакції на отриману інформацію і забезпечення зворотного зв'язку з нею, а також здатності до постійного розвитку множини паралельних самостей. Найбільш бажаним шляхом розвитку особистості буде шлях реалізації усіх можливих станів людини подільної – «дивіда», головною перевагою котрої в порівнянні з людиною цілісною є надзвичайна функціональність, здатність «...існувати лише в реакціях на зовнішні виклики і самореалізуватись лише тоді, коли розглядає себе як систему зв'язків, тобто мережі, залежної від багатьох інших мереж, котра безперервно переробляє інформацію з метою постійного оновлення бажаної віртуальної ідентичності [1, с. 87].

В інформаційному суспільстві на перший план виходить управління не матеріальними об'єктами, а абстрактними символами, ідеями, схемами, образами. Людина все більш воліє мати справу з віртуально-цифровою емуляцією реального світу у вигляді певного набору таких собі «іконок», котрі вона звикла бачити на робочому столі свого комп'ютера. Активуючи їх, вона приводить в дію складні схеми та механізми, принципи роботи та сутність котрих їй вже знати зовсім не обов'язково. Головне – це пошук інформації для досягнення бажаного результату, котра для доступності та зручності роботи з нею максимально спрощується та символізується до рівня такої примітивної «іконки». Логіка принципу «економії мислення» робить цілком прийнятним фрагментарно-мозаїчний характер уявлень про світ і поширюється не тільки на виробничу сферу, а й сферу освіти, побуту, дозволя тощо.

Сьогодні ми стаємо свідками другого пришестя позитивізму О. Конта, посилення об'єктивістської суті котрого проявляється не тільки у нехтуванні принципово нерозв'язними теологічними і метафізичними питаннями, а у виході на новий рівень деградації та відчуження сутності людини, на якому вона перетворюється у виробничий або споживацький набір функцій, для здійснення котрих достатньо лише моносемічних, несуперечливих, максимально символізованих та адаптованих до інтелекту виконавця інструкцій, команд, настанов до дії, тобто інформації. Натомість, ігноруються її якісні аспекти, що унеможливує процес приросту нового знання.

В гуманітарних науках, практично одночасно з появою концепцій інформативного суспільства, виникає необхідність семантичного розведення понять «інформація» та «знання». В теорії та практиці сучасного інформативного суспільства акцент робиться на математичних методах обробки інформації, що в свою чергу орієнтує переважно на кількісні її характеристики. Виходячи з цього, ряд відомих філософів і соціологів: Т. Роззак, Л. Мамфорд, Г. Шіллер, А. Барт, Я. Зодерквіст та ін. наполягають на тому, що той вал інформації, котрий обрушується сьогодні на пересічного індивіда, не тільки не здатний прирощувати його знання, а й, навпаки, – істотно ускладнює подальший розвиток його розумових здібностей.

Інформація, як справедливо зазначає відомий американський психолог Дж. Брунер, «...є завжди індіферентною до значення» [7, с. 4]. Натомість, знання, котрим оволодіває людина, завжди «стає особистим досягненням людини» (Б. Рассел), здатним у процесі подальшого засвоєння інформації, що надходить з зовнішнього світу, набувати особистісного значення та сенсу. Знанню завжди притаманні метафоричність, полісемія, конотація, суб'єктивність та творчість. Саме в цьому проявляється активність людської свідомості. Людина перестає бути пасивним об'єктом інформативного впливу лише тоді, коли вона, засвоївши певний обсяг знань, виявляється спроможною інформацію перетворити у поживу

для свого розуму, поповнюючи та розширюючи змістовно та якісно, і разом з тим суб'єктивно та творчо, власні знання. Відмінність між знанням та інформацією, таким чином, «...спрощено можна звести до формули; інформація – це знання мінус людина... Інформаційна модель знання (як записана в комп'ютері, так і вербалізована в тексті) є лише натяком на представлене знання, за котрим людина здатна творчо відтворити саме знання» [4, с. 365].

Процес засвоєння знань вимагає неабиякого напруження та активізації мисленнєвих процесів, котрі завжди мають пошуковий, проблемний характер. Він виробляє здатність аналізувати інформацію, виділяти головне, стимулює самовдосконалення та самоосвіту, формуючи духовно зрілу та соціально активну особистість. Якщо засвоєння інформації нерідко зводиться до простої фіксації, констатації того, що лежить на поверхні, є цілком очевидним та несуперечливим, то знання спонукає його носія до пошуку сутностей, спільного в тому, що здається різним, або ж навпаки, поділу того, що здається єдиним. Таким чином, знання є результатом особливої пізнавальної діяльності людини та характеризується такими складовими, як осмисленість, системність, контекстність, а головне, – співвіднесеність з цінностями.

Те, з якою легкістю поняття «інформація» з сфери точних та природничих наук сьогодні вторгається в сферу наук про людину, вказує на те, що гуманітаристика в антропологічному протистоянні теоретичній традиції об'єктивізму–позитивізму поступово здає свої позиції. Звернімо увагу на найбільш поширені в суто науковому дискурсі визначення інформації: «комунікація та зв'язок, в процесі котрого зникає невизначеність» (К. Шеннон); «означення змісту, отриманого від зовнішнього світу в процесі пристосування до нього» (Н. Віннер). Це свідчить про бажання розробників природничо–математичної концепції знання редукувати його до функції «упізнання», співвіднесення одиничного, окремого з системою, максимально об'єктивною картиною світу, де людині як суб'єкту пізнання відводиться традиційно допоміжна роль. В такому випадку знання постає лише як як вияв необхідного та закономірного, строго структурованою та систематизованою інформацією і, в силу цього, лише її більш високою, удосконаленою формою.

З другого боку, «життєвий цикл» (тобто період від його виникнення до практичного застосування) знання сьогодні стрімко скорочується. Воно старішає, втрачає свою актуальність так швидко, що практично кожні 8–12 років потребує майже повного оновлення, перезавантажувати його обсягу. Тому для абсолютної більшості тих, хто займається виробництвом, обробкою, збереженням та реалізацією інформації, засвоєння знань, котре завжди потребувало неабияких інтелектуальних зусиль, часу та коштів, стає вже «невиправданою розкішшю». Це означає, що будуть оновлюватись та ускладнюватись лише певні технології,

алгоритми, комп'ютерні програми, на які людина опиратиметься в роботі з інформацією, в той час як сам інтелект людини, якщо і буде зазнавати змін, то лише в рамках її операційного мислення.

Нова інформаційна культура породжує такий спосіб взаємодії з світом, де останній постає у вигляді нічим не пов'язаних між собою уривків, фрагментів. Е. Тоффлер даний її аспект розкриває через поняття «кліпова культура» (від англ. «to clip»). – обрізати, обривати, робити вирізки). Її похідними стають такі специфічні форми сприйняття дійсності, як «зепінг», коли нові образи виникають з уривків інформації та осколків вражень, отриманих шляхом безперервного переключення телевізійних каналів [5, с. 57]. Примітно, що ці образи не можуть бути стійкими, не затримуються надовго у свідомості людини, змінюються з калейдоскопічною швидкістю, оскільки не потребують роботи уяви, осмислення, рефлексії.

На девальвацію самого поняття «знання» давно вже звертають увагу представники постмодернізму, наголошуючи на тому, що сучасне поняття «знання» є далеким від антропологічної парадигми подальшого розвитку людської цивілізації. Сама наука сьогодні стрімко дегуманізується, все більш відділяючись від просвітницької моделі культури та позбавляючи її смисложиттєвої проблематики. Породжена інформативними технологіями особлива знакова реальність рішуче переформатовує під себе не тільки саме знання, а й, разом з тим, сенси буття людини у світі, її діяльності, істину, все частіше знаходячи себе «у всесвіті, в котрому з'являється все більше і більше інформації і все менше і менше сенсу» [2, с. 117].

Сучасна інформаційна культура, відірвана від знання, цінностей, світоглядно деморалізує та дезорієнтує людину, породжує анонімну колективність у всіх сферах суспільного життя, що проявляється в нездатності адекватно оцінити результати своєї діяльності (або ж бездіяльності), побачити в них потенційні ризики для суспільства та в неготовності нести за них персональну моральну відповідальність.

Взявши курс на технократичний розвиток, людство тим самим запускає процеси, котрі набувають незворотного характеру. З появою вже в недалекому майбутньому не речових (цифрових) квантово–польових технологій накопичення та передачі інформації – біо–квантових комп'ютерів, персоніфікованим носієм котрих може стати кожний і без жодних зусиль миттєво отримувати будь–яку інформацію з глобальної всесвітньої комп'ютерно–телекомунікаційної біо–квантово–польової цифрової над мережі та застосовувати її у своїх цілях, людина, вступивши в таку «зрілу» стадію свого інформативного розвитку, ризикує перестати нею бути в принципі. Технологічна можливість здійснювати тотальне та глобальне управління та контроль за індивідами, і, що є найбільш небезпечним, – моделювати людські стосунки та пізнання за комп'ютерними «лекалами» може породити вже зовсім іншу форму

життя, а з нею й цивілізацію, котра вже мало може мати спільного з власне родовою сутністю людини.

Список використаних джерел

1. Бард, А., Зодерквист, Я., 2004. 'Нетократия: новая правящая элита и жизнь после капитализма', пер. с англ. В. Мишучкова, Санкт-Петербург: *Стокгольм. шк. економики в Санкт-Петербурге*, 252 с.
2. Бодрияр, Ж., 2004. 'Симулякри і симуляція', пер. з фр. В. Ховхун, К.: «*Основи*», 230 с.
3. Масуда, Й., 1993. 'Комп'ютопія', Перекл. з англ. В. Ляха, *Філософська і соціологічна думка*, №6, с.36–50.
4. Микешина, ЛА., 2005. 'Философия науки Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования', Москва: *Прогресс-Традиция*, 463 с.
5. Тоффлер, Э., 2003. 'Шок будущего', пер. с англ.: Е. Руднева и др., М.: *АСТ*, 557 с.
6. Bell, D., 1973. 'The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting', N.Y., Basic Books, Cop., 507 p.
7. Bruner, J., 1990. 'Acts of Meaning. Cambridge (Mass.)', London: *Harvard univ. press*, 179 p.

References

1. Bard, A., Zoderkvist, Ja., 2004. 'Netokratija: novaja pravjashhaja jelita i zhizn' posle kapitalizma (Netocracy: the new ruling elite and life after capitalism)', per. s angl. V. Mishuchkova, Sankt-Peterburg: *Stokgol'm. shk. jekonomiki v Sankt-Peterburge*, 252 s.
2. Bodrijar, Zh., 2004. 'Symuljakry i symuljacija (Simulations and simulation)', per. z fr. V. Hovhun, K.: «*Osnovy*», 230 s.
3. Masuda, J., 1993. 'Komp'jutopija (Computer science)', Perekl. z angl. V. Ljaha, *Filosofs'ka i sociologichna dumka*, №6, s.36–50.
4. Mikeshina, LA., 2005. 'Filosofija nauki Sovremennaja jepistemologija. Nauchnoe znanie v dinamike kul'tury. Metodologija nauchnogo issledovanija (Philosophy of science Modern epistemology. Scientific knowledge in the dynamics of culture. Research Methodology)', Moskva: *Progress-Tradicija*, 463 s.
5. Toffler, Je., 2003. 'Shok budushhego (Shock of the future)', per. s angl.: E. Rudneva i dr., M.: *AST*, 557 s.
6. Bell, D., 1973. 'The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting', N.Y., Basic Books, Cop., 507 p.
7. Bruner, J., 1990. 'Acts of Meaning. Cambridge (Mass.)', London: *Harvard univ. press*, 179 p.

* * *